

Designing and Validating a Curriculum Model Based on the School of Martyr Haj Qasem Soleimani for Social Studies Course in Elementary Education

Zeynab jahangard¹ | Alireza manzari takoli² | Hamdollah manzari takoli³ | Mitra Kamiabi⁴

Abstract

The current research aims to design and validate a curriculum model inspired by the educational philosophy of Martyr Haj Qassem Soleimani for the social studies course in elementary schools. Adopting a mixed-method approach, this developmental-applied research utilizes surveys for data collection through expert interviews and questionnaires. The qualitative segment of the study encompasses 24 university professors specializing in curriculum planning, seasoned elementary school educators, and individuals acquainted with Martyr Soleimani's educational principles, selected via purposeful sampling. The quantitative component targets all elementary school teachers and educational planners in Kerman city, totaling 2,654 individuals. Based on Cohen's table, a stratified random sample of 176 participants was chosen. Data analysis employed NVIVO version 11, SPSS version 23, and Smart PLS version 3.3 software. The coding of qualitative data yielded 92 open codes, 29 axial codes, and 13 selective codes. The findings highlight key categories such as causal conditions, contextual factors, intervening conditions, strategies, and outcomes associated with implementing the curriculum model in Kerman city. This model, rooted in the teachings of Martyr Haj Qassem Soleimani, aims to fortify national identity, advance global justice and Islamic ideals, and enhance the religious stature within the educational framework, significantly influencing the research model.

Keywords: Curriculum, Social Studies, Martyr Haj Qassem Soleimani School, Elementary School.

-
1. Ph.D. Student: Department of Curriculum Planning, Kerman Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran.
 2. Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Psychology, Kerman Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran. Email: a.manzari@iauk.ac.ir
 3. Assistant Professor: Department of Educational Sciences and Psychology, Kerman Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran.
 4. Assistant Professor: Department of Educational Sciences and Psychology, Kerman Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran.

طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در

درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی

زینب جهانگرد^۱ | علیرضا منظری توکلی^۲ | حمدالله منظری توکلی^۳ | میترا کامیابی^۴

چکیده

هدف پژوهش حاضر طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی است. این پژوهش دارای رویکردی آمیخته است که از نظر هدف، توسعه‌ای - کاربردی و از حیث ماهیت و روش، پیمایشی است. ابزار گردآوری اطلاعات مصاحبه با خبرگان و پرسشنامه بود. جامعه آماری پژوهش در بخش کیفی شامل ۲۴ نفر از اساتید دانشگاهی برنامه‌ریزی درسی، کارشناسان آموزش و پرورش و مدیران و معلمان با سابقه دوره ابتدایی، خبرگان آشنا به مکتب شهید سلیمانی و دوستان و هم‌زمان ایشان می‌باشد که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند؛ جامعه آماری بخش کمی شامل کلیه معلمان ابتدایی و کارشناسان برنامه‌ریزی آموزش و پرورش شهرستان کرمان به تعداد ۲۶۵۴ نفر است. حجم نمونه بر اساس جدول کوهن ۱۷۶ نفر می‌باشد که به صورت تصادفی طبقه‌ای انتخاب گردید. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای NVIVO ویراست ۱۱، SPSS ویراست ۲۳، Smart PLS ویراست ۳/۳ استفاده گردید. نتایج حاصل از کدگذاری داده‌های کیفی منجر به استخراج ۹۲ گُذ باز، ۲۹ کدمحوری و ۱۳ کد انتخابی گردید. همچنین نتایج نشان می‌دهد مقوله‌های محوری شرایط علی، عوامل زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای اجرای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی، عوامل تشکیل‌دهنده الگوی برنامه‌درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی آموزش و پرورش کرمان می‌باشند و تقویت و پایداری هویت ملی، تحقق عدل جهانی و آرمان اسلامی مدنظر شهید سلیمانی و ارتقا جایگاه دینی نظام تعلیم و تربیت بیشترین تأثیر را در الگوی پژوهش دارند. **کلیدواژه‌ها:** برنامه درسی، مطالعات اجتماعی، مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی، دوره ابتدایی.

DOR: 20.1001.1.25386328.1402.5.9.10.4

۸

سال پنجم

پاییز و زمستان ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۱۱/۰۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۱۲/۲۳

صص: ۲۶۰-۲۳۵

شاپا چاپ: ۶۳۲۸-۲۵۳۸
الکترونیکی: ۱۶۵۵-۲۷۱۷

۱. دانشجوی دکتری، گروه برنامه ریزی درسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

۲. نویسنده مسئول: استادیار، گروه روانشناسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

Email :a.manzari@iauk.ac.ir

۳. استادیار، گروه علوم تربیتی و روانشناسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

۴. استادیار، گروه علوم تربیتی و روانشناسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

با شهادت شهید سلیمانی یکی از مهم‌ترین و کلیدی‌ترین گزاره‌ها درباره شخصیت ایشان را رهبر معظم انقلاب فرمودند و از این شهید بزرگوار به‌عنوان مکتب یاد کردند. سپهبد شهید به تعبیر رهبر انقلاب، نمونه برجسته‌ای از تربیت‌شدگان اسلام و مکتب امام خمینی (رحمه‌الله علیه) بود، او همه عمر خود را به جهاد در راه خدا گذراند و شهادت پاداش تلاش بی‌وقفه او در همه این سالیان بود، برای این که قدر و اندازه کاری که ایشان انجام داده‌اند، مشخص شود باید به کار ایشان را به‌عنوان یک مکتب نگاه کنیم سردار شهید عزیز ما را با چشم یک مکتب، یک‌راه، یک مدرسه درس‌آموز، با این چشم نگاه کنیم آن وقت اهمیت این قضیه روشن خواهد شد (رهبر معظم انقلاب خطبه‌های نماز جمعه، به مناسبت شهادت شهید سلیمانی؛ ۹۸/۱۰/۲۷). ذکر این نکته لازم است که آنچه شهید سلیمانی را صاحب مکتب کرد عقلانیت در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی و سیاسی وی بود. ولایتمداری، مقاومت و مبارزه با آمریکا، دیپلماسی قوی او، اداره جنگ و سایر امور نشان از رفتار و عملکرد وی در تمامی شئون مبتنی بر تعقل بود (دهقانی پوده و پاشایی، ۱۳۹۹). با این وجود شناخت لایه‌های پیدا و پنهان مسلک و اخلاق ایشان نیاز به بررسی‌های بیشتر و عمیق‌تر دارد. ضرورت پرداختن به مکتب شهید سلیمانی از جمیع ابعاد لازم و ضروری است به‌طوری‌که پرداختن به این موضوع نباید محدود به نوشتن کتب و مقالات علمی شود، بلکه این مکتب بایستی به‌عنوان یک کتاب درسی تدوین و در سطوح مختلف تحصیلی آموزش و تبیین شود (شریفی، ۱۴۰۰). مطالعات اجتماعی یک حوزه مهم یادگیری است که از انسان و تعامل او با محیط‌های گوناگون در طی زمان‌های مختلف گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون این تعامل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، محیطی و... بحث می‌کند. در نظام تعلیم و تربیت کشور ما، رویکرد اصلی برنامه مطالعات اجتماعی، رویکرد فرهنگی تربیتی است که تلاش می‌کند زمینه‌های تربیت فردی و اجتماعی کودکان و نوجوانان را در بستر عناصر مبتنی بر رویکرد فطرت‌گرای انسان فراهم آورد (صادقی و نظری، ۱۳۹۸).

از این رو تربیت اجتماعی و آماده ساختن افراد برای زندگی اجتماعی به یکی از مهم‌ترین نیازهای تعلیم و تربیت مبدل شده است، برنامه درسی مطالعات اجتماعی به دلیل ویژگی‌ها و ماهیت آن، جایگاه خاص و مهمی در میان برنامه‌های درسی، از منظر تربیت اجتماعی و آموزش مهارت‌ها

و صلاحیت‌های مورد نیاز اجتماعی، برخوردار است. شایسته است این حوزه یادگیری از طریق انتقال و پرورش دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های مورد نیاز، افراد را به گونه‌ای تربیت کند تا بتوانند در جامعه، نقش کارآمد و مناسب را ایفا نمایند (شورای ملی درس مطالعات اجتماعی^۱، ۱۹۹۴). نهاد آموزش و پرورش به عنوان مؤثرترین نهاد در اجتماعی کردن افراد جامعه نقش مهمی را ایفا می‌کند که عملکرد اشتباه این نهاد تأثیر مستقیم بر روی سایر نهادهای جامعه خواهد داشت (سوهیمی و ریناواتی^۲، ۲۰۲۰). از این رو اگر مدارس کارکرد اجتماعی کردن افراد را به درستی انجام ندهند، افرادی تحویل جامعه خواهند شد که نه تنها یک شهروند وظیفه‌شناس برای جامعه نخواهد بود بلکه به وظائف خود در آینده به عنوان پدر و مادر آگاهی نداشته و موجبات نابسامانی اجتماعی را فراهم می‌سازد (سوند و گریک^۳، ۲۰۲۰). فرایند تعلیم و تربیت به واسطه فراهم نمودن موجبات رشد فردی و رفاه جمعی در زندگی انسان‌ها از نقش مهمی برخوردار است (صلواتی، ملکی و سهرابی، ۱۳۹۹)؛ از این رو پرورش استعدادها، فردی، تحکیم پایه‌های زندگی جمعی، گسترش آرمان‌های دموکراتیک و ایجاد تفاهم میان افراد انسانی در سایه تعلیم و تربیت صورت می‌گیرد (رهی و همکاران^۴، ۲۰۲۱).

برنامه درسی بخش اساسی هر نظام آموزشی است و کودکان را قادر می‌سازد تا برنامه‌های اصلی درسی و مهارت‌های شناختی پایه را درک کنند ضمن برخورداری از این توانایی‌ها، کودکان باید مهارت‌های ضروری زندگی جهت روبرو شدن با چالش‌های زندگی را فراگیرند (یاری قلی، عباسی چوب‌تراش و عباسی، ۱۳۹۸)؛ داشتن روابط اجتماعی خوب، پرورش تفکر انتقادی (دویلچ^۵، ۲۰۱۵)؛ و توانایی نقادی اجتماعی را نیز فراهم می‌آورد، همچنین بالا بردن ظرفیت‌های رفتاری غیر خشونت‌آمیز نیز از جمله توانایی‌هایی است که باید محیط‌های یادگیری، دانش آموزان را به سوی آن سوق دهد. اگر دانش آموزان مهارت‌های زندگی را بیاموزند هیچ‌گاه مرتکب رفتارهای هنجارشکن نخواهند شد. فردی از نظر اجتماعی رشد یافته است که به راحتی بتواند با استفاده از مهارت‌های اجتماعی با دیگران ارتباط برقرار کند یعنی با دیگران زندگی کرده

1. National Council of Social Studies

2. Suhaimi & Rinawati

3. Sund & Gericke

4. Rhee et al

5. Duelch

و سازگاری داشته باشد (ریسوان و همکاران^۱، ۲۰۲۲). رشد اجتماعی مهم‌ترین جنبه شخصیتی افراد است که هر قدر فرد سازگارتر و دارای روابط اجتماعی قوی‌تر باشد می‌تواند در بستر اجتماع از نظر شخصیتی، شغلی، موفق‌تر باشد (سانگوی^۲، ۲۰۲۰)؛ بنابراین برنامه‌های درسی باید احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، توسعه و ترویج احترام به فرهنگ‌ها و ارزش‌های مختلف را در شرایط و محیط‌های طبیعی زندگی افزایش دهد (بگوم و ساینی^۳، ۲۰۱۹) و دانش آموزان را به شهروندانی مبدل سازند که به فرهنگ بومی و قومی خود بازگردند و در غنی ساختن و توسعه آن فرهنگ بکوشند (روتو و همکاران^۴، ۲۰۲۱)؛ و ضمن اتصال و اعتقاد به فرهنگ خودی، در عین حال در یک فرهنگ جهانی مشترک، مشارکت مؤثر داشته باشند و به تقویت و درونی سازی ارزش‌های اخلاقی کمک کنند (ساراجو و ایوانز^۵، ۲۰۲۱). با در نظر گرفتن این واقعیت که آموزش در هزاره سوم نیازمند توجه به حوزه‌ها و موضوع‌های مرتبط با جامعه نظیر تفاهم بین‌المللی، آموزش برای دنیای کار، کامپیوتر یا فناوری اطلاعات، آموزش سلامتی و مطالعات محیطی است، در نتیجه موضوع‌های برنامه درسی دوره ابتدایی (اجباری) در بسیاری از کشورها با مطالعات بین‌رشته‌ای تکمیل می‌شود (آرکو و کپوری^۶، ۲۰۲۳). در این راستا برخی از کشورها مطالعات بین‌رشته‌ای که مهارت‌های زیر را در بر می‌گیرد، ساختار برنامه‌های درسی خود قرار داده‌اند: فناوری اطلاعات (مهارت سوادآموزی)^۷ یا سوادآموزی فنی^۸، مهارت‌های اجتماعی فردی و بین فردی^۹ نظیر کار با دیگران، بهبود یادگیری و عملکرد خویش یا یادگیری مستقل، حل مسئله و مهارت‌های تفکر، آموزش شغلی و کاری، آموزش فرهنگی و چند فرهنگی، بعد معنوی، مهارت‌های حرکتی یا جسمی، آموزش جهت صلح، برابری جنسیتی، آموزش مصرف و سلامت ذهنی و جسمی (سویانی و همکاران^{۱۰}، ۲۰۲۲). علی‌رغم اینکه برنامه درسی مطالعات اجتماعی می‌تواند در راستای احقاق اهداف فوق عمل نماید، اما عدم توجه کافی به دروس اجتماعی، کتاب

1. Riswan et al
2. Sanghvi
3. Begum & Saini
4. Ruto et al
5. Saracho & Evans
6. Arko & Kporyi
7. Literacy Skills
8. Numberacy Skills
9. Life Skills
10. Soviany et al

محور بودن، عدم توجه به پرورش خلاقیت، بی توجه به علایق دانش آموزان، نیازهای زندگی روزمره و آینده‌نگری، ضرورت تربیت شهروندی و پرورش مهارت‌های اجتماعی، دشواری مفاهیم و موضوعات و ضرورت هم سویی با تحولات سایر برنامه‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی است؛ بنابراین با توجه به اینکه تاکنون یک الگوی منسجم و اثربخش راجع به برنامه درسی مطالعات اجتماعی مبنی بر مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی ارائه نشده است و مورد توجه قرار نگرفته است. پژوهش حاضر به دنبال شناسایی مؤلفه‌های الگوی برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دوره ابتدایی، از طریق طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبنی بر مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دوره ابتدایی است.

مبانی نظری

برنامه درسی

برنامه درسی به‌عنوان مکانی است برای تجربه که از طریق مشارکت در یادگیری، زمینه‌های رشد و توسعه دانش آموزان را پرورش می‌دهد و می‌تواند به‌نوبه خود با توجه به موقعیت هر دانش‌آموز به آنچه می‌آموزند معنا پیدا کند (رووف^۱، ۲۰۲۰). برنامه درسی ملی به‌عنوان یکی از زیر نظام‌های اصلی سند تحول بنیادین و به‌منزله نقشه جامع یادگیری، زمینه ایجاد تحول گسترده، عمیق و همه‌جانبه در مفاهیم و محتوای آموزشی را فراهم می‌آورد و رسالت خطیر آن، فراهم آوردن سازوکارهای مناسب برای طراحی و تدوین اجرا و ارزشیابی از برنامه‌های درسی در سطوح ملی و محلی است تا بدین‌وسیله مفاهیم آموزشی و تربیتی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و به‌منظور نظام‌مند و ساختاریافته در اختیار کودکان و نوجوانان قرار گیرد و محیط با نشاط آموزشی را به تصویر بکشد (برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱).

مطالعات اجتماعی

در سال ۱۳۷۵ برای نخستین بار شورای وقت مطالعات اجتماعی دفتر برنامه‌ریزی درسی و تألیف کتب درسی ایران تعریفی برای مطالعات اجتماعی ارائه نمود: دانشی است که از انسان و تعامل او با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی و طبیعی و تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و محیطی) بحث می‌کند (راهنمای برنامه

1. Roofe

درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی، ۱۳۷۶). برنامه درسی مطالعات اجتماعی ابتدا در سال ۱۹۱۶ در کشور آمریکا باهدف آماده نمودن افراد جوان به عنوان شهروندانی تأثیرگذار به وجود آمد و در سال ۱۹۲۱ این درس مشروعیت قانونی یافت و موقعیت آن تثبیت شد. پس از تصحیح این برنامه درسی در آمریکا، به تدریج به سایر کشورهای اروپایی و انگلیسی زبان چون استرالیا و کانادا و سپس در نیمه قرن بیستم به سایر کشورهای جهان راه یافت (ملکی، صادقی و قادری، ۱۳۹۶).

شهید حاج قاسم سلیمانی

قاسم سلیمانی (۱۳۳۵-۱۳۹۸ش) فرمانده سابق نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در ایران که به همراه ابومهدی المهندس، معاون حشد الشعبی عراق در ۱۳ دی ۱۳۹۸ش به دست نیروهای آمریکایی در بغداد ترور شد. وی در جنگ ایران و عراق فرمانده لشکر ۴۱ ثارالله کرمان و از فرماندهان عملیات‌های والفجر هشت، کربلای چهار و کربلای پنج بود. سلیمانی در سال ۱۳۷۶ش از سوی سید علی خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی ایران به فرماندهی نیروی قدس سپاه منصوب شد که بخش برون مرزی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در ایران است.

شهید سلیمانی، مجاهدان افغانستان را در نبرد با طالبان یاری می‌کرد و پس از جنگ‌های داخلی افغانستان اقداماتی را برای بازسازی آنجا انجام داد. وی در جنگ ۳۳ روزه در لبنان و جنگ ۲۲ روزه در فلسطین، حزب الله و حماس را در برابر اسرائیل یاری و محور مقاومت را به سلاح‌های پیشرفته تجهیز کرد. پس از ظهور داعش در عراق و سوریه، شهید سلیمانی با حضور در این مناطق و سازمان‌دهی نیروهای مردمی، به مبارزه با داعش پرداخت. دور ساختن تهدید داعش از سامرا، نجف و کربلا از دستاوردهای او در مبارزه با داعش بیان شده است. وی علاوه بر مباحث نظامی، در مسائل فرهنگی نیز فعالیت می‌کرد. به گفته برخی از مسئولان جمهوری اسلامی ایران، شهید سلیمانی بنیان‌گذار ستاد بازسازی عتبات عالیات بود و بر طرح‌های توسعه حرم ائمه (ع) نظارت می‌کرد. او همچنین در تسهیل زیارت اربعین و تأمین امنیت زائران آن نقش داشته است. شهید سلیمانی در ۱۳ دی سال ۱۳۹۸ش همراه با ابومهدی المهندس و عده‌ای دیگر به دستور مستقیم رئیس‌جمهور وقت آمریکا، در حمله‌ای پهنادی ترور شد. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در پاسخ به ترور او، به پایگاه آمریکایی عین‌الاسد حمله موشکی کرد و پارلمان عراق طرح اخراج نیروهای آمریکایی از عراق را به تصویب رساند.

پیشینه داخلی پژوهش

رحمانی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود با عنوان «شناسایی و اعتباریابی ویژگی‌های مطلوب عناصر چهارگانه برنامه درسی مبتنی بر مهارت‌های حل مسئله آموزش مطالعات اجتماعی دوره کارشناسی آموزش ابتدایی» نتیجه گرفتند اهداف با ۲۲ ویژگی، محتوا ۲۴ ویژگی، راهبردهای یاددهی-یادگیری ۱۷ ویژگی و ارزشیابی ۱۸ ویژگی مورد تأیید متخصصان قرار گرفت، براین اساس آنان اظهار داشتند برنامه درسی موردنظر با این ویژگی‌ها می‌تواند در ارتقا مهارت‌های حل مسئله و تربیت حرفه‌ای دانشجو معلمان ابتدایی نقش بسزایی داشته باشد.

طاهری گودرزی و ساری (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان «طراحی مدل سرمایه اجتماعی مبتنی بر مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی»، نتیجه گرفتند سرمایه اجتماعی مبتنی بر مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی دارای پنج بعد اصلی است. بعد اول شامل سرمایه انسانی با ۴ مؤلفه، بعد دوم سرمایه تعاملی با ۳ مؤلفه، بعد سوم سرمایه فرهنگی با ۴ مؤلفه، بعد چهارم سرمایه هویتی با ۵ مؤلفه و بعد پنجم سرمایه اخلاقی با ۳ مؤلفه است.

احمدیان و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان «طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی آموزش مهارت‌های ارتباطی بین فردی و اجتماعی در دوره دوم ابتدایی» انجام شد. در طراحی الگو از ۲۰ نفر معلم و ۱۸ نفر اساتید دانشگاهی مصاحبه صورت گرفته. پس از شناسایی مؤلفه‌های مهارت‌های ارتباطی، شناسایی مشکلات ارتباطی دانش آموزان و نتایج تحلیل محتوای سند برنامه درسی ملی، الگوی درسی طراحی و اعتباریابی شد نتایج حاصل از پژوهش دارای ۱۴ مهارت محوری اصلی، ۳۸ مهارت فرعی، ۱۳۷ خرده مهارت ارتباط به‌عنوان هدف، ۴۶ مشخصه برای محتوا، ۹ مشخصه برای روش تدریس و ۱۸ مشخصه برای روش‌های ارزشیابی برنامه ارائه گردید.

ردایی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی» بیان داشتند مسئولیت‌پذیری و عمل به مسئولیت اجتماعی از مفاهیم مهم در مبانی اسلامی و اعتقادات دین مبین اسلام است. هدف از مسئولیت اجتماعی در اسلام، جلب رضایت خداوند متعال با پیروی از قرآن و سنت الهی می‌باشد. مدیریت جهادی نیز یک سبک مدیریتی برگرفته از فرهنگ توحیدی و اسلامی است که همه اصول، مبانی و شاخص‌های آن با مدیریت اسلامی منطبق است و از ویژگی‌های بارز این مدیریت؛ برجسته بودن روحیه و فرهنگ

پرسش‌گری و آگاهی بخشی، مبارزه‌گری، ایثار و از خودگذشتگی و در نهایت محو شدن اراده انسان در اراده الهی است. در این میان شهید حاج قاسم سلیمانی با اعمال یک مدیریت جهادی و انقلابی نقش مؤثر و کلیدی در ترجمان دوباره عمل به مسئولیت اجتماعی و زنده نگه‌داشتن این توصیه دینی و اسلامی نسبت به هم‌نوعان و ملل اسلامی در جغرافیای جهان اسلام داشت.

پیشینه خارجی پژوهش

دهدانی^۱ (۲۰۲۰) در تحقیق خود با عنوان «اهمیت مطالعات اجتماعی در برنامه درسی» به بررسی اهمیت درس مطالعات اجتماعی در مدارس هند پرداخته و اهداف درس مطالعات اجتماعی را بیان می‌کند؛ کمک به رشد کودکان، کمک به درک بهتر از ساختار جوامع و مدیریت آن‌ها، کمک به توسعه توانایی‌های تفکر انتقادی، کمک به پرورش خلاقیت، کمک به تقویت درک اجتماعی، آشنایی با ادیان مختلف، کمک به درک دموکراسی و حقوق و آزادی و کمک به تبدیل شدن به شهروندی بهتر.

مارینونی و همکاران^۲ (۲۰۲۰) در تحقیق خود تحت عنوان «آموزش علوم اجتماعی در مدارس هند: بررسی پژوهش و گفت‌وگو» بیان می‌دارد که برنامه درسی علوم اجتماعی مدرسه شامل مطالعه تاریخ، جغرافیا، اقتصاد، علوم سیاسی و جامعه‌شناسی است. نتایج نشان داد آموزش علوم اجتماعی در وضعیت متناقضی قرار دارد. مردم، رسانه‌ها و دولت، آموزش علوم اجتماعی در مدارس را بسیار مهم می‌دانند؛ اما تنها بخش کوچکی از جامعه به مطالعه علوم اجتماعی به‌عنوان یک انتخاب درسی اهمیت می‌دهند.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش به‌منظور طراحی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ابتدا با انجام مصاحبه کدهای باز، مقوله‌های محوری و انتخابی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از طریق روش داده‌بنیاد شناسایی شد. در بخش دوم پژوهش به‌منظور بررسی اعتبار الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از طریق

1. Dhandhania
2. Marinoni et al

عوامل استخراج شده در روش داده بنیاد، روش کمی مدنظر قرار گرفته است. با توجه به موارد گفته شده، روش پژوهش حاضر آمیخته (کیفی و کمی) از نوع اکتشافی، برحسب هدف، بنیادی - کاربردی، برحسب زمان گردآوری داده، مقطعی و برحسب روش گردآوری داده‌ها و یا ماهیت و روش پژوهش، پیمایشی است.

جامعه آماری پژوهش در بخش کیفی شامل اساتید دانشگاهی برنامه‌ریزی درسی، کارشناسان آموزش و پرورش و مدیران و معلمان با سابقه دوره ابتدایی، خبرگان آشنا به مکتب شهید سلیمانی و دوستان و هم‌زمان ایشان می‌باشد. مرتبط بودن تجربه کاری خبرگان با برنامه‌ریزی درسی دوره ابتدایی، وجود خبرگانی از سمت‌های مدیران ارشد آموزش و پرورش و داشتن سابقه کار حداقل ۱۵ سال برای شرکت در مصاحبه پژوهش از ویژگی‌های خبرگان پژوهش است.

جدول ۱. ویژگی‌های خبرگان پژوهش

شماره خبره	جنسیت	سابقه کار	تحصیلات	تخصص
۱	زن	۱۶	دکتری	روانشناسی
۲	مرد	۲۱	کارشناسی ارشد	تفسیر و علوم قرآن
۳	مرد	۱۷	کارشناسی ارشد	علوم سیاسی (تحصیلات حوزوی)
۴	زن	۲۳	دکتری	علوم تربیتی
۵	مرد	۲۴	کارشناسی ارشد	مدیریت دولتی
۶	مرد	۲۰	کارشناسی ارشد	برنامه‌ریزی درسی
۷	زن	۲۵	دکتری	روانشناسی
۸	مرد	۲۴	کارشناسی ارشد	جامعه‌شناسی
۹	مرد	۲۶	دکتری	برنامه‌ریزی درسی
۱۰	زن	۲۰	کارشناسی ارشد	تفسیر و علوم قرآن
۱۱	مرد	۲۵	کارشناسی ارشد	معارف اسلامی (تحصیلات حوزوی)
۱۲	زن	۱۸	دکتری	برنامه‌ریزی درسی
۱۳	مرد	۲۴	کارشناسی ارشد	علوم سیاسی
۱۴	مرد	۲۹	دکتری	علوم تربیتی
۱۵	مرد	۱۷	کارشناسی ارشد	مدیریت دولتی
۱۶	زن	۲۶	دکتری	فلسفه و کلام اسلامی

شماره خبره	جنسیت	سابقه کار	تحصیلات	تخصص
۱۷	مرد	۱۸	کارشناسی ارشد	مدیریت اجرایی
۱۸	مرد	۲۷	دکتری	علوم تربیتی
۱۹	زن	۱۹	کارشناسی ارشد	علوم اقتصادی
۲۰	مرد	۲۸	دکتری	فلسفه و کلام اسلامی (تحصیلات حوزوی)
۲۱	مرد	۲۳	دکتری	برنامه‌ریزی درسی
۲۲	زن	۱۶	کارشناسی ارشد	مدیریت دولتی
۲۳	مرد	۲۹	دکتری	روانشناسی
۲۴	مرد	۲۳	دکتری	مدیریت دولتی

در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات در بخش کیفی از ابزار مصاحبه با خبرگان استفاده شده است. در این پژوهش در مجموع با ۲۴ نفر از خبرگان مصاحبه انجام شد. از مصاحبه نوزدهم به بعد تکرار در اطلاعات دریافتی مشاهده شد. به این معنا که نمونه‌گیری پژوهش در مصاحبه بیستم به اشباع رسید اما برای اطمینان با چهار تن دیگر از خبرگان مصاحبه ادامه پیدا کرد. روایی کیفی از طریق ارائه نتایج به دست آمده به آزمون‌شوندگان (مشارکت‌کنندگان در پژوهش) بررسی گردید. به طوری که اگر آن‌ها نیز یافته‌ها را مورد تأیید قرار دهند؛ می‌توان نسبت به روایی پژوهش بیشتر مطمئن گردید. برای سنجش پایایی بخش کیفی از روش پایایی باز آزمون^۱ استفاده شد که از میان مصاحبه‌های انجام گرفته چند مصاحبه به عنوان نمونه انتخاب شده و هر کدام از آن‌ها در یک فاصله زمانی کوتاه و مشخص دوباره کدگذاری می‌شوند؛ سپس کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی برای هر کدام از مصاحبه‌ها با هم مقایسه می‌شوند و از طریق میزان توافقات و عدم توافقات موجود در دو مرحله کدگذاری، شاخص ثبات برای آن پژوهش محاسبه می‌گردد (هولستی^۲، ۱۹۶۹). مقدار پایایی در بخش کیفی پژوهش ۰/۸۰۸ محاسبه شده است. جامعه آماری در بخش کمی شامل کلیه معلمان ابتدایی و کارشناسان برنامه‌ریزی آموزش و پرورش شهرستان کرمان می‌باشد تعداد آن‌ها ۲۶۵۴ نفر برآورد شده است.

1. Re-Test Reliability
2. Holsti

جدول ۳. جامعه آماری بخش کمی

بخش	نام شهر	حجم جامعه	حجم نمونه	تحلیل اکتشافی
شهداد	شهداد	۱۴۵	۱۰	۲۰
شهداد	اندوهجرد	۳۳	۹	۸
گلباف	گلباف	۸۱	۷	۱۶
ماهان	جوپار	۲۴	۴	۶
ماهان	ماهان	۱۷۶	۱۳	۲۳
ماهان	محي آباد	۲۲	۵	۶
مرکزی	کرمان	۸۵۰	۴۳	۵۸
		۹۶۷	۳۵	۶۶
مرکزی	باغین	۲۸	۶	۸
مرکزی	زنگی آباد	۱۶	۵	۶
مرکزی	اختیارآباد	۲۴	۷	۹
راین	راین	۱۳۸	۱۱	۱۹
چترود	چترود	۱۲۶	۱۵	۷
چترود	کاظم آباد	۲۴	۵	۴
جمع کل		۲۶۵۴	۱۷۶	۲۵۶

حجم نمونه در بخش کمی (بررسی اعتبار مدل) با توجه به جدول کوهن ۱۷۶ نفر می‌باشد. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم طبقات بود.

جهت گردآوری داده‌های مورد نیاز، از ۲ پرسشنامه استفاده شده است. پرسشنامه تأیید کدهای استخراج شده، این پرسشنامه شامل ۹۲ سؤال می‌باشد به منظور تأیید مؤلفه‌ها و ابعاد مرتبط با الگوی پژوهش بوده است. بدین منظور، در این پرسشنامه از مقیاس درجه‌بندی ۵ گزینه‌ای لیکرت از کاملاً مناسب، مناسب، نسبتاً مناسب، نامناسب، کاملاً نامناسب طراحی شده است.

از پرسشنامه دوم به منظور بررسی اعتبار الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از پرسشنامه استفاده شده است. این پرسشنامه شامل ۸۱ سؤال می‌باشد (۱۱ سؤال در فرآیند خبره سنجی توسط خبرگان حذف شده است)؛ ۱۳ کد انتخابی مربوط به الگوی پژوهش در جدول ۴ قید شده است.

جدول ۴. گروه‌بندی سؤالات پرسشنامه الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس

مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی

مقوله	کد	تعداد سؤال‌ها	شماره سؤال‌ها
شرایط علی‌الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی	هدف‌گذاری مبتنی بر معنویت و اخلاق	۶	۱ تا ۶
	نمود آرمان‌های مکتب شهید سلیمانی در محتوای برنامه درسی	۸	۷ تا ۱۴
	اجرای معنوی برنامه درسی	۵	۱۵ تا ۱۹
عوامل زمینه‌ای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی	ارزشیابی برنامه درسی	۵	۲۰ تا ۲۴
	روش‌های یادگیری مبتنی بر معنویت	۵	۲۵ تا ۲۹
	شناخت خصوصیات فردی و ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان	۵	۳۰ تا ۳۴
شرایط مداخله‌گر الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی	هم‌راستایی سیاست‌های کلان با مکتب شهید سلیمانی	۶	۳۵ تا ۴۰
	الگوپذیری از مکتب شهید سلیمانی	۷	۴۱ تا ۴۷
	توجه به دیدگاه راهبردی منتقدان	۷	۴۸ تا ۵۴
راهبردهای توسعه الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی	تربیت متربیان بر اساس آموزه‌های مکتب شهید سلیمانی	۱۰	۵۵ تا ۶۴
	تقویت و پایداری هویت ملی	۶	۶۵ تا ۷۰
	تحقق عدل جهانی و آرمان اسلامی مدنظر شهید سلیمانی	۵	۷۱ تا ۷۵
پیامدهای اجرای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی	ارتقا جایگاه دینی نظام تعلیم و تربیت	۶	۷۶ تا ۸۱

برای اطمینان از اعتبار داده‌های بخش کمی و بررسی صحت نمونه‌گیری قبل از تحلیل عاملی از معیار کایزر، میجر، الکین (KMO) استفاده شده است. مقدار KMO بین صفر و یک است و داده‌های بالاتر از ۰/۷ برای تحلیل مناسب هستند. همچنین پایایی بخش کمی پرسشنامه الگوی

برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی، به کمک پایایی درونی و آلفای کرونباخ محاسبه شده است.

جدول ۵. پایایی و روایی بخش کمی

شاخص KMO	آلفای کرونباخ	بُعد
۰/۸۶۰	۰/۷۳۶	شرایط علی
۰/۷۲۸	۰/۷۴۶	عوامل زمینه‌ای
۰/۸۹۷	۰/۸۶۵	شرایط مداخله‌گر
۰/۹۱۲	۰/۸۸۶	پیامدها
۰/۹۲۰	۰/۹۲۴	راهبردها

داده‌های حاصل از تحقیق در بخش کیفی به وسیله نرم‌افزار NVIVO ویراست ۱۱ مورد تحلیل قرار گرفت و تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کمی با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS ویراست ۲۳ و Smart Pls ویراست ۲/۲ انجام شده است.

سؤالات پژوهش

۱. عوامل مؤثر بر الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی کدام اند؟
۲. الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی کدام است؟
۳. اعتبار الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به چه میزان است؟

یافته‌های پژوهش

روند کدگذاری الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در جدول ۶ قید شده است.

جدول ۶. کدگذاری الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی

دوره ابتدایی

ردیف	کُدهای باز	کُدهای محوری	کُدهای انتخابی	مقوله محوری		
۱	استقلال طلبی و خودکفایی	دوری از سلطه پذیری	هدف گذاری مبتنی بر معنویت و اخلاق	شرایط علی الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی		
۲	دشمن شناسی شهید سلیمانی					
۳	برنامه ریزی بر اساس سند تحول بنیادین و الگو نگرفتن از غرب					
۴	قدرشناسی و درک زیبا شناسانه آفرینش الهی	درک علم و حکمت الهی				
۵	ارتقای جایگاه علم و علم آموزی برای دستیابی به حیات طیبه					
۶	عزتمندی دانش آموزان					
۷	آگاهی معنوی دانش آموزان و شناخت مکتب شهید سلیمانی	گنجاندن پیام های ارزشی در محتوا	نمود آرمان های مکتب شهید سلیمانی در محتوای برنامه درسی			
۸	استفاده از برنامه درسی پنهان					
۹	پایبندی به ادب و متانت و احترام در برخورد					
۱۰	گرامیداشت خانواده های شهدا	تناسب با ارزش و آموزه های اخلاقی				
۱۱	تقویت شناخت خود در دانش آموزان					
۱۲	تأکید محتوا به توسعه ارزش های بنیادین اخلاقی					
۱۳	تمرکز بر معرفی الگوهای بومی برنامه درسی					
۱۴	لزوم ارتباط منطقی مطالب در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی	انعطاف محتوایی				
۱۵	محدود نکردن آموزش به کتاب و کلاس درس					
۱۶	لزوم تدوین محتوای مناسب برای گروه های سنی					
۱۷	تسلط مدیران بر آموزه های مکتب شهید سلیمانی	حمایت مدیران ارشد	اجرای معنوی برنامه درسی	عوامل زمینه ای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره		
۱۸	داشتن دغدغه شناساندن مکتب شهید سلیمانی به دانش آموزان					
۱۹	بالا بردن حساسیت عوامل اجرایی و یادگیرندگان نسبت به طرح					
۲۰	استفاده بهینه از ظرفیت های معلمان برای طراحی برنامه درسی	مشارکت دادن معلمان				

ردیف	کُدهای باز	کُدهای محوری	کُدهای انتخابی	مقوله محوری
۲۱	ارتقا کیفیت تصمیم‌گیری در زمینه اجرای برنامه درسی			ابتدایی
۲۲	لزوم تولید محتوا توسط برنامه ریزان و معلمان حرفه‌ای			
۲۳	تفکر تأملی در درس مطالعات اجتماعی			
۲۴	نظام مناسب و عادلانه نمره‌گذاری و امتحانات	عدم تأکید بر کمیت گرایی	ارزشیابی برنامه درسی	
۲۵	کنترل حجم زیاد و سنگین نبودن محتوای کتاب مطالعات اجتماعی			
۲۶	توانمندی در داوری و قضاوت درست			
۲۷	شناسایی و تشخیص استعداد دانش‌آموزان	ارزشیابی تکوینی		
۲۸	استفاده از تکنیک‌های خلاقانه در ارزشیابی			
۲۹	جلسات هم‌افزایی برای مشارکت مستمر			
۳۰	آموزش کارگروهی و مشارکت			
۳۱	تقویت قدرت ارتباط مؤثر با دیگران			
۳۲	استفاده از رسانه جمعی و عمومی در یادگیری	آموزش خارج از کلاس درس		
۳۳	استمرار یادگیری در محیط خانواده و گروه همسالان			
۳۴	استفاده مؤثر از فضای مجازی			
۳۵	توجه به سلامت معنوی دانش‌آموزان	توجه به علایق و نیازهای دانش‌آموزان	شناخت خصوصیات فردی و ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان	شرایط مداخله‌گر الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۳۶	تعالی شخصیت و حرکت به سمت کمال			
۳۷	اقتناع دانش‌آموزان در رابطه با ارزش‌های اسلام			
۳۸	عدم افراط و تفریط در حوزه معنویت	توسعه مهارت‌های فردی		
۳۹	فراهم آوردن فرصت تأثیرگذاری، آدم سازی و توسعه			
۴۰	مسئولیت‌پذیری در امور فردی			
۴۱	احساس آرامش و کنترل خشم	صدور فرهنگ و تمدن دینی		
۴۲	صدور روحیه و منش انقلابی			
۴۳	اشاعه امنیت فرهنگی			
۴۴	صدور انقلاب اسلامی به جهان اسلام به‌عنوان دین مهربانی	ترویج جهان‌بینی بسیجی		
۴۵	جلوگیری از تهاجم فرهنگی در مدارس			
۴۶	جلوگیری از تحریف اسلام واقعی در مدارس			

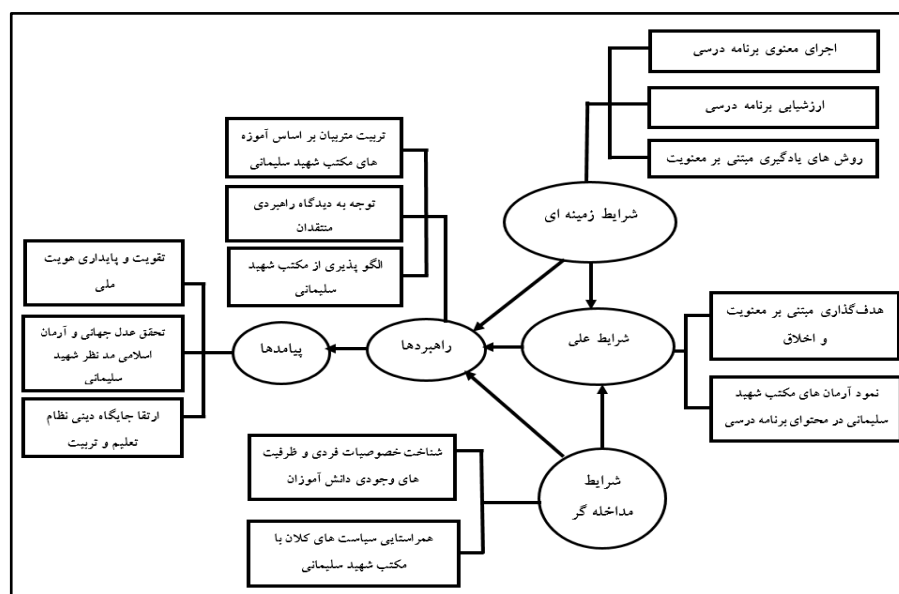
ردیف	گُدهای باز	گُدهای محوری	گُدهای انتخابی	مقوله محوری
۴۸	اخلاص در عمل	تعهد به شرایع دینی	الگوپذیری از مکتب شهید سلیمانی	راهبردهای توسعه الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۴۹	اعتقاد راسخ به ولایت			
۵۰	تسلط بر هوای نفس و خودسازی درونی			
۵۱	تقوا و آراستگی درونی			
۵۲	صداقت و درستی در اظهار حقایق	ویژگی‌های شخصیتی		
۵۳	بی‌اعتنایی به امتیازات شغلی			
۵۴	بهره‌مندی از تفکر استراتژیک			
۵۵	مهرورزی با مردم	مردم‌داری		
۵۶	امانت‌داری نسبت به حقوق مردم			
۵۷	دغدغه حل مشکلات مردم داشتن			
۵۸	ایجاد فرصت نقادی	احترام به نظرات مخالف	توجه به دیدگاه راهبردی منتقدان	
۵۹	خودارزیایی و خودکنترلی معلمان			
۶۰	قبول پاسخ‌های غیرمعمول			
۶۱	احترام به حقوق دیگران و نوع‌دوستی			
۶۲	رعایت انصاف در بیان حقایق	واقع‌نمایی		
۶۳	تلاش در جهت رفع نواقص			
۶۴	رفع تعارض اعتقادی خانه و مدرسه			
۶۵	روحیه خدمتگزاری در معلمان	اخلاق‌گرایی در گزینش مربیان	تربیت مربیان بر اساس آموزه‌های مکتب شهید سلیمانی	
۶۶	پایبندی به قوانین			
۶۷	توسل به جنبه‌های الهام‌بخش در معلمان			
۶۸	کمک به شکوفایی فطرت الهی دانش‌آموزان	تسلط بر آموزه‌های مکتب سردار		
۶۹	بصیرت‌افزایی و تعمیق باورهای دینی در دانش‌آموزان			
۷۰	ایجاد فرصت مطالعاتی ویژه معلمان			
۷۱	توجه به صلاحیت‌های تخصصی معلمان	توانمندسازی معلمان		
۷۲	انضباط کاری معلمان			
۷۳	تلاش در جهت ارتقا زیردستان			
۷۴	آموزش در فضایی به‌دوراز استرس			
۷۵	اهتمام جدی بر حفظ و توسعه وحدت ملی	برطرف نمودن	تقویت و پایداری	پیامدهای اجرای

ردیف	کدهای باز	کدهای محوری	کدهای انتخابی	مقوله محوری
۷۶	استخدام همه ظرفیت‌ها برای افزایش قدرت و دفاع ملی	موانع پیشرفت	هویت ملی	الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۷۷	تقویت امید به پیشرفت			
۷۸	هویت بخشی به زندگی	رشد آگاهی عمومی		
۷۹	تقویت روحیه وطن‌دوستی			
۸۰	یکپارچه کردن قومیت‌های مختلف در برنامه درسی			
۸۱	قائل نشدن امتیاز برای قشر خاص	عدالت آموزشی در مدارس	تحقق عدل جهانی و آرمان اسلامی مدنظر شهید سلیمانی	
۸۲	کنترل فاصله طبقاتی دانش‌آموزان در محیط مدرسه			
۸۳	رعایت اعتدال در امورات دانش‌آموزان			
۸۴	برابری همه در برابر قوانین مدرسه	توزیع عادلانه فرصت‌ها		
۸۵	از بین بردن تبعیض در پرداخت حقوق			
۸۶	فرصت برابر برای یادگیری و پیشرفت			
۸۷	ایجاد ظرفیت تصمیم‌سازی برای نظام تعلیم و تربیت	خط‌مشی‌گذاری معنوی	ارتقا جایگاه دینی نظام تعلیم و تربیت	
۸۸	همسو شدن سیاست‌گذاری‌ها با معلم و کتاب درسی			
۸۹	توانایی مدارس در تأمین هزینه‌ها و تهیه امکانات			
۹۰	مشارکت متفکرانه دانش‌آموزان در امور مدنی	تعامل‌گرایی اجتماعی دانش‌آموزان		
۹۱	ارتباط دانش‌آموز با جامعه و اجتماعات محلی			
۹۲	توانمندی دانش‌آموزان در حل مناقشات به‌صورت مطلوب و دور از خشونت			

به‌منظور نهایی سازی فهرست مقوله‌ها و کدها، از روش دلفی^۱ استفاده شده است. چنانچه نمره میانگین نظرات خبرگان به کد پیشنهادی بیشتر از مقدار نظری (۳/۰۰) باشد، کد مذکور در مدل باقی خواهد ماند. نتایج نشان می‌دهد از میان ۹۲ کد اولیه، ۸۱ کد در قالب پنج مقوله محوری مورد تأیید خبرگان قرار گرفته‌اند و در مدل نهایی حضور دارند ($p < ۰/۰۵$ مقدار). یازده کد به شماره‌های ۱۰، ۱۵، ۵۰، ۵۳، ۵۷، ۲۰، ۲۸، ۳۴، ۳۵، ۳۹ و ۸۳ نیز به تأیید خبرگان نرسید و از مدل پژوهش حذف گردیدند.

1. Delphi Method

نتایج نشان داد کدهای استخراج شده مربوط به الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی شامل ۸۱ کد باز، ۲۹ کد محوری و ۱۳ کد انتخابی می‌باشد که تشکیل دهنده مدل پژوهش هستند.

نمودار ۱. الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی

برای برازش مدل‌های اندازه‌گیری از شاخص‌های آلفای کرونباخ و CR^1 (پایایی ترکیبی)، روایی واگرا و شاخص برازش مدل ساختاری (Q^2) استفاده شده است که نتایج مربوط در جدول ۷ آورده شده است. همچنین شاخص ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده (SRMR) برای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ۰/۰۴۸ به دست آمد که نشان‌دهنده مناسب بودن مدل است.

جدول ۷. شاخص‌های برازش

مقوله محوری	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	روایی همگرا	CV Red	CV Com
شرایط علی الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب	۰/۹۲۸	۰/۹۴۰	۰/۵۳۸	۰/۲۵۹	۰/۴۵۳

1. Composite Reliability

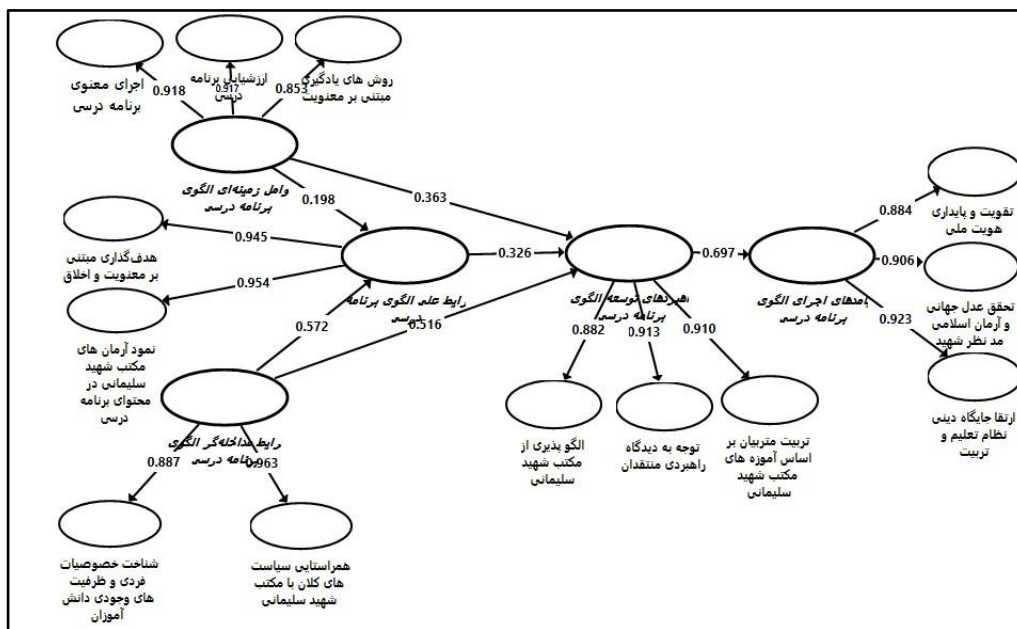
					شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۰/۴۵۷	-	۰/۴۴۴	۰/۹۲۳	۰/۹۱۰	عوامل زمینه‌ای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۰/۳۹۱	-	۰/۵۰۰	۰/۹۱۴	۰/۸۹۵	شرایط مداخله‌گر الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۰/۳۸۰	۰/۲۲۳	۰/۴۵۱	۰/۹۵۱	۰/۹۴۶	راهبردهای توسعه الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۰/۳۵۸	۰/۱۹۸	۰/۴۴۵	۰/۹۳۱	۰/۹۲۱	پیامدهای اجرای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
-	-	>۰/۴	>۰/۶	>۰/۶	مقدار قابل قبول

برای بررسی معنی‌داری سؤال‌های پژوهش از آماره t استفاده شده است. چنانچه آماره t ، بیشتر از ۱/۹۶ یا کمتر از ۱/۹۶- باشد (در سطح خطای کمتر از ۵ درصد) سؤال تأیید و رابطه معنادار بین دو متغیر حاصل می‌شود.

نتایج ارائه شده در جدول ۸ نشان می‌دهد مقوله‌های محوری «شرایط علی الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی»، «عوامل زمینه‌ای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی»، «شرایط مداخله‌گر الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی»، «راهبردهای توسعه الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی» و «پیامدهای اجرای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی» عوامل تشکیل‌دهنده الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی مدارس کرمان می‌باشند.

جدول ۸. بررسی رابطه الگوی پژوهش

مقدار p-	آماره t	ضریب مسیر	مفوله محوری
۰/۰۲۱	۲/۳۱۲	۰/۱۹۸	عوامل زمینه‌ای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ← شرایط علی الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۰/۰۰۱	۷/۲۸۴	۰/۵۷۲	شرایط مداخله‌گر الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ← شرایط علی الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۰/۰۰۱	۲/۵۱۵	۰/۳۲۶	شرایط علی الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ← راهبردهای توسعه الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۰/۰۰۱	۲/۷۳۷	۰/۳۶۳	عوامل زمینه‌ای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ← راهبردهای توسعه الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۰/۰۰۱	۴/۹۵۸	۰/۵۱۶	شرایط مداخله‌گر الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ← راهبردهای توسعه الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی
۰/۰۰۱	۱۱/۹۲۵	۰/۶۹۷	راهبردهای توسعه الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ← پیامدهای اجرای الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی

نمودار ۲. ضرایب معنی داری مسیرهای پژوهش

نتیجه گیری و پیشنهادها

با توجه به بررسی مصاحبه‌ها، در نهایت مفاهیم استخراج شده شامل ۹۲ کد باز، ۲۹ کد محوری و ۱۳ کد انتخابی می‌باشد که تشکیل دهنده الگوی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی هستند.

در تبیین و توجیه این نتایج می‌توان گفت شناخت خدا، شناخت خود، شناخت دیگران و شناخت جهان از اهداف عمده برنامه درسی مطالعات اجتماعی به شمار می‌آید که با ایجاد اطمینان قلبی در افراد موجب آرامش و سلامت روان آنان می‌گردد. از منظر برنامه درسی که مبتنی بر مکتب انسانی معنوی همچون شهید سلیمانی است؛ در درس مطالعات اجتماعی، محتوا باید به‌گونه‌ای انتخاب و سازمان‌دهی شود که متناسب با اهداف باشد و با مبانی دینی و ارزش‌های فرهنگ اسلامی- ایرانی سازگاری داشته و مروج نیکی و تبلیغ پیام اسلام باشد و ضمن تقویت عادات اسلامی در فراگیران به عمل منجر گردد. در اجرای برنامه درسی باید به فرایند یادگیری

به جای محصول یادگیری تأکید شود و استدلال منطقی جای خود را به درک شهودی بدهد. همچنین، فعالیت‌های یاددهی- یادگیری شامل داستان‌گویی و نقاشی با الهام از آیات الهی در جهان هستی است. در راستای نتایج حاصل از این سؤال نتایج پژوهش رحمانی و همکاران (۱۴۰۲) نشان داد عناصر چهارگانه برنامه درسی مبتنی بر مهارت‌های حل مسئله آموزش مطالعات اجتماعی دوره کارشناسی آموزش ابتدایی می‌تواند در ارتقا مهارت‌های حل مسئله و تربیت حرفه‌ای دانشجو معلمان ابتدایی نقش بسزایی داشته باشد. در پژوهش نوروزی و همکاران (۱۴۰۱) نتایج با تکیه بر روش‌شناسی تحلیل مضمون انعکاسی مورد تحلیل قرار گرفت. چهار الگوی ارتباطی سردار مطابق نتایج عبارت‌اند از الگوی فردی- انسانی، فردی- الهی، اجتماعی- انسانی و اجتماعی- الهی که از آن‌ها برای توسعه دیپلماسی انسانی - الهی بهره برده است. در تحقیق یزدانی و همکاران (۱۳۹۷) نتایج نشان داد در قسمت محتوا: قابلیت ایجاد شناخت و بررسی اهمیت نقش خانواده، فرایند درونی ساختن ارزش‌ها، نقد و بررسی خرده‌فرهنگ‌ها، تغییر واژه‌های مشترک اجتماعی، تنظیم محتوا به صورت افقی و عمودی و تلفیقی به عنوان نتایج پژوهش استخراج گردیده است. مؤمنی و همکاران (۱۴۰۰) نتیجه گرفت شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی یک الگوی کامل در پشتیبانی از ولایت، حرکت در مسیر انقلاب اسلامی و شجاعت در مقابل دشمنان اسلام و انقلاب است که جنبش عدالت‌خواهی در مکتب شهید سلیمانی نمایان و آشکار می‌باشد.

با توجه به اینکه نتایج نشان می‌دهد تقویت و پایداری هویت ملی، تحقق عدل جهانی و آرمان اسلامی مدنظر شهید سلیمانی و ارتقا جایگاه دینی نظام تعلیم و تربیت بیشترین تأثیر را در الگوی پژوهش دارند می‌توان اذعان داشت هر جامعه‌ای علاوه بر این که از مجموعه‌ای از ارزش‌ها برخوردار است، سعی می‌کند تا از طریق آموزش و انتقال مفاهیم به نسل‌های بعد، ارزش‌های مزبور را حفظ کند و حیات آن را ادامه بخشد. استدلال ساده آن‌هم این است که وقتی ارزش‌های مشخصی از دید افراد جامعه هنجار تلقی شود، به معنای آن است که افراد جامعه به آن ارزش‌ها اعتقاد داشته و رفتار مبتنی بر آن را صحیح می‌شمارند، چنانچه رفتار خلاف آن را ضد ارزش و ناهنجاری به حساب می‌آورند که با برداشت‌ها و باورهای آن جامعه همخوانی ندارد و باید با آن مقابله شود مکتب اسلامی مانند مکتب شهید سلیمانی می‌تواند ارزش‌های درست را به نسل آینده نشان دهد. مکتب شهید سلیمانی را می‌توان از خلق محمدی و راه و منش حسینی دانست که باعث

شد عملکرد این فرمانده بزرگ در جهان برجسته شود. در راستای نتایج حاصل از این سؤال نتایج پژوهش ردایی و همکاران (۱۴۰۰) نشان داد شهید حاج قاسم سلیمانی با اعمال یک مدیریت جهادی و انقلابی نقش مؤثر و کلیدی در ترجمان دوباره عمل به مسئولیت اجتماعی و زنده نگه داشتن این توصیه دینی و اسلامی نسبت به هموعان و ملل اسلامی در جغرافیای جهان اسلام داشت. با توجه به یافته‌های پژوهش سیدپور آذر (۱۴۰۰) تدوین اهداف صریح، توجه به سطح درک دانش‌آموزان، توجه به زمینه‌های تجربیات یادگیری، توجه به ابعاد روان‌شناختی، تأکید بر تجربیات روزمره و ملموس و طراحی مکانیسم‌های ارتباطی آزاد و مؤثر در کلاس درس به صورت صریح و روشن. روشی خلاقانه است، بنابراین می‌تواند کلاس درس مطالعات اجتماعی را متحول کند. مطالعه حق‌پرست و همکاران (۱۳۹۶) نشان داد می‌توان از الگوی مطلوب برنامه درسی معنوی در درس مطالعات اجتماعی برای پرورش معنویت در دانش‌آموزان دبستانی استفاده کرد. مطالعه توصیفی و نعامی (۱۴۰۱) نشان داد سه بعد آگاهی معنوی، حساسیت اخلاقی و اکتشاف اخلاقی، به عنوان ابعاد زیربنایی برنامه درسی معنوی شناسایی شدند.

آموزش و پرورش از نظر اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و اخلاقی و فراهم کردن زمینه تکامل و رشد آدمی دارای اهمیت بسیار است. توسعه‌ی کارآفرینی در فعالیت‌های اقتصادی و کسب و کار، فرایندی است که نقش حیاتی در تداوم، رشد و توسعه‌ی ملی کشورها ایفا می‌کند. آموزش زیربنای توسعه پایدار شناخته می‌شود. در این میان تربیت معنوی و اخلاقی به منزله شاکله تربیت و آموزش آدمی محسوب شده و از دیرباز مورد توجه فرهنگ اسلامی بوده است. دین به عنوان یک منظومه معرفتی و به تبع آن، مبانی دینی به مثابه یک نظام معرفتی و شبکه معنایی منسجم (نظریه) تغییر کرده و نقش مبانی دینی به معنای بنیادی برای دانش برنامه‌درسی است. در این معنا دین و مبانی دینی در تمامی ابعاد معرفتی، سطوح و مراتب مختلف حضور داشته و مؤثر است. تحقیقات مختلف نشان می‌دهد به رغم تلاش نظام آموزشی کشور و خانواده‌ها در جهت آموزش ارزش‌ها و اخلاق به دانش‌آموزان، تعداد قابل توجهی از جوانان جامعه با وجود اینکه ارزش‌های اخلاقی را قبول دارند، در بسیاری از موارد دست به انجام اعمال غیراخلاقی می‌زنند. رویکرد معنوی به کتب درسی می‌تواند توانمندی‌ها و اعتقادات فراگیران را بالابرد و در ایجاد یک جامعه سالم مؤثر باشد. در همین راستا نهاد تعلیم و تربیت برای پرورش و آموزش نسل جدید

سلیمانی‌ها وظیفه‌ای خطیر و مسئولیتی مهم دارد تا فرزندان و نسلی بالنده، شجاع، برومند و متعهد تربیت کند. باید همه به هر طریق ممکن و هر کس در حیطه وظایف و رفتارهای خود راه و آرمان شهید حاج قاسم سلیمانی را ادامه دهد.

یکی از محدودیت‌های متداول در تحقیقاتی که مشارکت‌کنندگان آن مدیران و کارشناسان است، به‌ویژه پژوهش‌هایی که به روش کیفی انجام می‌شود، گرفتاری‌های شغلی این افراد و مشکلات مربوط به تنظیم زمان مصاحبه است. در پایان نیز پیشنهاد می‌شود: سیاست‌گذاران و متصدیان برنامه‌ریزی درسی ابتدایی با جدیت بیشتری به‌ضرورت برنامه درسی مبتنی بر معنویت بنگرند؛ همچنین برنامه‌های منسجمی جهت توجه به این برنامه درسی تدارک دیده شود. به متخصصان برنامه درسی در حوزه آموزش ابتدایی توصیه می‌شود که در انتخاب هدف‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی، رشد عقلانی و عاطفی آن‌ها، پرورش مهارت‌های فرایندی، تربیت اخلاقی دانش‌آموزان را مدنظر قرار دهند تا از این طریق مهارت‌های اساسی موردنیاز زندگی خانوادگی و شهروندی را به آن‌ها بیاموزند. پرهیز از سیاسی نمودن مدیریت‌ها و نهادینه نمودن ثبات مدیریت از اصولی است که می‌تواند تحقق عدالت را تسریع بخشد. عدالت آموزشی ایجاب می‌کند عاقل‌ترین و داناترین افراد مسند علم و آموزش را به دست بگیرند. وجود نیروهای مجرب و خلاق و نوآور می‌تواند آموزش و پرورش را دچار تحول و دگرگونی اساسی کند. نشان دادن الگوهای صحیح راه مؤثری برای آموزش اخلاق و معنویت در مدارس است. پیدا کردن هدف شهید سلیمانی در رشد معنوی نسل آینده و چگونگی تأثیر آن‌ها در دیدگاه ملی، زمینه مهمی برای الگوسازی است، اینکه این شخصیت برای جمع و برای اهداف بزرگ و ملی تلاش می‌کردند قطعاً برای دانش‌آموزان جذابیت دارد. شایستگی‌های معلمان در ارتباط با امر شناخت مکتب شهید سلیمانی با استفاده از تدابیر آموزشی مناسب از جمله دوره‌های آموزشی ضمن خدمت افزایش پیدا کند. همچنین به محققین آینده پیشنهاد می‌شود با استفاده از سایر روش‌های کیفی مانند فراترکیب و تحلیل مضمون طراحی مدل پژوهش انجام شود.

فهرست منابع

- احمدیان مینا، ملکی حسن، اسکندری حسین، موسی پور نعمت‌الله، صادقی علیرضا، (۱۴۰۰)، طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی آموزش مهارت‌های ارتباط بین فردی و اجتماعی در دوره دوم ابتدایی، مجله مطالعات برنامه درسی ایران سال شانزدهم پاییز ۱۴۰۰ شماره ۶۲، صص ۴۷-۸۱.
- توصیفیان نگین، نعمی عبدالزهر، (۱۴۰۱)، ارائه الگوی برنامه درسی معنوی مبتنی بر اخلاق، مجله اخلاق در علوم و فناوری. ۱۷ (۳): ۵۸-۶۹.
- حق‌پرست لاتی طیبه، نادری عزت‌الله، سیف نراقی مریم، (۱۳۹۷)، الگوی برنامه درسی معنوی در درس مطالعات اجتماعی به‌منظور توسعه سلامت معنوی فراگیران. دوماهنامه علمی- پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۱۱ (۳): ۱۴۹-۱۵۷.
- دهقانی پوده حسین، پاشایی هولاسو امین، (۱۳۹۹)، تدوین الگوی فرماندهی شهید قاسم سلیمانی. مدیریت اسلامی، ۲۸ (۲)، ۱۳-۳۷.
- ذوالفقاریان محمدرضا، لطیفی میثم، (۱۳۹۰)، نظریه‌پردازی داده بنیاد با Nvivo8. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- راهنمای برنامه درسی مطالعات اجتماعی برای دوره ابتدایی، (۱۳۷۵)، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.
- رحمانی احد، عصاره علیرضا، احقر قدسی، (۱۴۰۲)، شناسایی و اعتباریابی ویژگی‌های مطلوب عناصر چهارگانه برنامه درسی مبتنی بر مهارت‌های حل مسئله آموزش مطالعات اجتماعی دوره کارشناسی آموزش ابتدایی، مجله مطالعات برنامه درسی ایران سال هجدهم بهار ۱۴۰۲ شماره ۶۸، صص ۱۷۱-۱۹۶.
- ردایی هادی، ساده احسان، امینی سابق زین‌العابدین، (۱۴۰۰)، مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی، فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، دوره: ۱، شماره: ۱.
- سیدپور آذر سید علی، (۱۴۰۰)، کاربرد اصول برنامه درسی صریح و خلاق در آموزش مطالعات اجتماعی، مجله پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی دوره سوم پاییز ۱۴۰۰ شماره ۳، صص ۶۷-۹۴.
- شریفی سید محسن، (۱۴۰۰)، مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی بر اساس مکتب شهید سلیمانی، نخستین همایش بین‌المللی علمی و فرهنگی تاریخ و ادبیات پایداری در مکتب حاج قاسم، جیرفت.
- صادقی علی، نظری ولی‌اله، (۱۳۹۸)، فلسفه آموزش مطالعات اجتماعی در نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، دوره ۱، شماره ۱: ۷۷-۱۰۰.
- صلواتی پرستو، ملکی حسن، سهرابی فاطمه، (۱۳۹۹)، تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی دوره اول دبیرستان بر اساس شاخص‌های محتوایی برنامه درسی ملی.
- طاهری گودرزی حجت، ساری مرضیه، (۱۴۰۱)، طراحی مدل سرمایه اجتماعی مبتنی بر مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی، مجله علمی مدیریت سرمایه اجتماعی، ۹ (۳)، ۴۰۷-۴۳۳.
- ملکی حسن، صادقی علیرضا، قادری مصطفی، (۱۳۹۶)، واکاوی مقوله‌های چند فرهنگی در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی ایران. مطالعات جامعه شناختی علمی و پژوهشی. دوره بیست و پنجم شماره ۲ صفحات ۳۸۳ تا ۴۲۱.

مومنی فهیمه، مؤمن، یانار، درگاهی فر رویا، (۱۴۰۰)، جنبش عدالت‌خواهی در مکتب حاج قاسم سلیمانی، نخستین همایش بین‌المللی علمی و فرهنگی تاریخ و ادبیات پایداری در مکتب حاج قاسم، جیرفت نوروزی خلیل، رنجبر هادی، اسعدی محمد، آماده حسین، (۱۴۰۱)، فهم جوهره ارتباطات انسانی-الهی در سبک فرماندهی سپهبد شهید قاسم سلیمانی. مطالعات راهبردی بسیج، ۲۵(۹۴)، ۷۳-۳۹.

یاری قلی بهبود، عباسی چوب‌تراش معصومه، عباسی سحر، (۱۳۹۸)، جایگاه مؤلفه‌های حقوق تربیتی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. فصلنامه راهبرد فرهنگی اجتماعی. سال هشتم. شماره ۳۰. بهار ۱۳۹۸.

یزدانی فتانه، عباسی غفت، حسنی محمد، عسگری مجیدعلی، (۱۳۹۷)، طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی تربیت اجتماعی در دوره متوسطه اول با تأکید بر اسناد بالادستی، پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی سال ششم پاییز ۱۳۹۷ شماره ۲.

- Arko, A. D. & Kporiyi, E. (2023). Evaluation of the Implementation of Distance Education Social Studies Curriculum in Ghana. *International Journal of Education, Teaching, and Social Sciences*, 3(2), 143-159.
- Begum, N. & Saini, R. (2019). Decolonising the curriculum. *Political Studies Review*, 17(2), Dhandhaniala, T. (2020). The importance of social studies in the school curriculum. The progressive teacher montly resource magazine to empower school educator.
- Duelch, Kayukaria and Botnaro (2015). Critical thinking, questioning and student engagement in Korean university English courses. *Linguistics and Education*, 32, 131-147.
- Holsti, O.R. (1969). Content analysis for the social sciences and humanities, Reading, MA: Addison-Wesley.
- Marinoni, G. Van't Land, H. & Jensen, T. (2020). The impact of Covid-19 on higher education around the world. *IAU global survey report*, 23, 1-17.
- Rhee, L. Bayer, J. B. Lee, D. S. & Kuru, O. (2021). Social by definition: How users define social platforms and why it matters. *Telematics and Informatics*, 59, 101538.
- Riswan, R. Rajiani, I. Handy, M. R. N. Abbas, E. W. & Rusmaniah, R. (2022). The Role of Economic in Social Studies Education. *The Kalimantan Social Studies Journal*, 3(2), 144-151.
- Roofe, C. (2020). Curriculum as place: The social relevance of the secondary school curriculum in jamaica. *The Curriculum Journal*, volum 32, Issue 2, First published: 21 June 2020.
- Ruto, R. Mema, A. Nduru, M. P. & Ota, M. K. (2021). Contextual teaching and learning approach in social science: its role to encourage pupils' cognitive learning achievement. *Journal of Research in Instructional*, 1(1), 43-52.
- Sanghvi, P. (2020). Piaget's theory of cognitive development: a review. *Indian Journal of Mental Health*, 7(2), 90-96.
- Saracho, O. N. & Evans, R. (2021). Theorists and their developmental theories. *Early Child Development and Care*, 191(7-8), 993-1001.
- Soviany, P. Ionescu, R. T. Rota, P. & Sebe, N. (2022). Curriculum learning: A survey. *International Journal of Computer Vision*, 130(6), 1526-1565.
- Suhaimi, S. & Rinawati, Y. (2020). The Management Of Character Education Curriculum At Vocational High School 2 Kandangan.
- Sund, P. & Gericke, N. (2020). Teaching contributions from secondary school subject areas to education for sustainable development—a comparative study of science, social science and language teachers. *Environmental Education Research*, 26(6), 772-794.